

Mladá veda

Young Science

Rozhovor s prekladateľom Karolom Wlachovským
Betón v architektúre, konkretizácia-personalizácia
Zdroje ekonomického rastu v krajinách V4

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

December 2016 (číslo 2)

Ročník štvrtý

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Bangkok 2014. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

doc. PaedDr. Peter Čuka, PhD. (Katedra cestovného ruchu, Slezská univerzita v Opavě)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, PhD. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

Mgr. Martin Hajduk (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

Mgr. Richard Nikischer, PhD. (Sociologický ústav Akademií věd ČR, Praha)

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

REALISTICKÁ PERSPEKTÍVA ETICKEJ NEUTRALITY ŠTÁTU

REALISTIC PERSPECTIVE ON THE ETHICAL STATE NEUTRALITY

Lívia Šebíková¹

Autorka pôsobí ako interná doktorandka na Katedre všeobecnej a aplikovanej etiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Vo svojej dizertačnej práci sa zaoberá problematikou etickej neutrality právneho štátu v podmienkach moderných pluralitných spoločností.

Author works as a PhD. student at the Department of General and Applied Ethics at the Faculty of Arts at the Constantine the Philosopher University in Nitra. Author's dissertation thesis deals with problem of the ethical state neutrality under the conditions of modern pluralist societies.

Abstract

The contemporary (post)modern societies are characterized by plurality and mutual incommensurability of different comprehensive doctrines what resulting into demand of legitimate justification of the ethical state neutrality. In this context, the author focuses on the analysis of ethical state neutrality from the perspective of the realistic liberalism. The ethical state neutrality is designed as a Modus Vivendi agreement based on negotiation and compromise. Pragmatic – moral desideratum of justification ethical state neutrality from the perspective of realistic liberalism reflects the discursive and dynamic Modus Vivendi.

Key words: ethical state neutrality, consensus, compromise, Modus Vivendi, realistic liberalism

Abstrakt

Pre súčasné (post)moderné spoločnosti je charakteristická pluralita a vzájomná nesúmerateľnosť rôznych komprehenzívnych doktrín, čo vyúsťuje do potreby legitímneho ospravedlnenia etickej neutrality štátu. V tomto kontexte sa autorka zameriava na analýzu etickej neutrality štátu z pohľadu realistického liberalizmu. Etická neutralita je koncipovaná ako Modus Vivendi dohoda založená na vyjednávaní a kompromise. Pragmaticko-morálne dezideratum ospravedlnenia etickej neutrality z pozície realistického liberalizmu tak reflektuje diskurzívny a dynamický Modus Vivendi.

Kľúčové slová: etická neutralita štátu, konsenzus, kompromis, Modus Vivendi, realistický liberalizmus

¹ Adresa pracoviska: Mgr. Lívia Šebíková, Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra
E-mail: livia.sebik@gmail.com

Úvod

Hoci samotný termín neutralita má v sociálnych a moráno-politických sférach viacero použití, slovným spojením etická neutralita sa vymedzuje na určité špecifické záležitosti. Idea etickej neutrality je odpoveďou na realitu hodnotového pluralizmu spoločností. Podľa akoby prvého intuitívneho vnemu, etická neutralita značí, že žiadny výkon politickej moci nemôže byť legitímne ospravedlniteľný len tým dôvodom, že jedna koncepcia dobra či dobrého života je lepšia než iné.

Fakt, že žijeme v eticky pluralitnej spoločnosti, ktorej členovia sa výrazne líšia svojím vyznaním, svetonázorom,.. nás vedie k otázke: Na ktorých normatívnych alebo pragmatických základoch je vierohodné zakladať *modus vivendi* pre pokojné a dôstojné spolužitie ľudí, ktorí sa líšia odlišnými koncepciami dobra a vzájomnou nesúmerateľnosťou životných štýlov? (Korený, 2015, s. 113).

Doktrína etickej neutrality štátu je frekventovane navrhovaná liberálnymi mysliteľmi v snahe určiť oblasť štátnej autority vo vzťahu k morálnym otázkam o dobre a politickým otázkam o spravodlivosti. Avšak liberalizmus nepredstavuje homogénny ideový smer a aj v rámci liberalizmu existujú rôzne aspekty ako nazerať na túto skutočnosť, resp. ako odpovedať na realitu hodnotového pluralizmu. Možno pozorovať, že neexistuje jedna doktrína liberálnej neutrality alebo jeden liberálny pohľad, ale mnoho spôsobov založených na predpokladoch a praktických požiadavkách, ktoré sa či už jemne alebo dosť výrazne odlišujú jedna od druhej. Ako uvádza Waldron (1993, s. 152), diferentné línie dôvodu pre liberálnu pozíciu generujú diferentné koncepcie neutrality, ktoré zase generujú rozličné a možno aj vzájomne nezlučiteľné požiadavky na úrovni legislatívnej praxe.

Liberálna idea etickej neutrality je dezideratum, ktoré nie je jednotnej povahy. Každý autor operuje s diferentnými konotáciami určitých fenoménov, ktoré podporujú diskusiu o možnostiach následkov, cieľov a ospravedlneniach, o jej forme, metóde či rozsahu. Avšak hlavným cieľom predkladaného príspevku nie je hĺbková rekonštrukcia prebiehajúcich sporov v rámci súčasnej morálnej a politickej filozofie, ale analýza etickej neutrality štátu z pohľadu realistického liberalizmu, ktorá si na základe svojho diskurzívneho charakteru kladie za cieľ vyhovieť nárokom dynamickej etickej pluralizácie, a z toho dôvodu sa javí ako najkompatibilnejšia s realitou hodnotového pluralizmu v podmienkach (post)moderných spoločností.

Etická neutralita z pohľadu realistického liberalizmu sa zakladá jednak na realite hodnotového pluralizmu, pre ktorý je charakteristická radikálna mnohosť, nesúmerateľnosť, možnosť permanentného konfliktu, ale i kontingencia, na druhej strane vychádza z princípu priority politiky a praxe, ktorej charakter je vnútorne konfliktný. Podľa realistov rozdielne názory na dobro podporujú rozdielne názory na spravodlivosť. Následne, etická neutralita nie je formou určitej teórie spravodlivosti, ale je o politickej legitimitate, je o dôvodoch, na ktorých môže byť výkon politickej moci ospravedlniteľný. Zakladá sa strategicky na motivácii prijať kompromis, ktorý sa tak stáva východiskovou platformou pre ďalšiu kooperáciu medzi súperiacimi stranami

Stručne môžeme realizáciu idey etickej neutrality podľa realistov charakterizovať ako tzv. *Modus Vivendi* dohodu, ak na jednej strane presadzuje záujmy a hodnoty obidvoch (viacerých) súperiac strán, na druhej strane však ani jedna zo strán nedostane všetko o čo

žiada, a tak v záujme dosiahnutia reálneho maxima, po vyhodnotení, že etická neutralita je najlepšie a najvýhodnejšie riešenie, konkurenčné strany pristupujú na kompromis.

Takto uchopená idea etickej neutrality štátu predstavuje priestor medzi amoralizmom a normatívnym prekryvajúcim konsenzom a snáď v najväčšej miere korešponduje s realitou praktického života, pretože predstavuje práve tú formu liberalizmu a spôsob ospravedlnenia etickej neutrality štátu, ktorý v najmenšej miere určuje hranice hodnotovému pluralizmu. Realistický liberalizmu a *Modus Vivendi* argument odkazujú k predpokladom kooperácie medzi ľuďmi bez toho, aby daná legitimita predpokladala "konečnú" možnosť odstránenia konfliktov, ktoré vznikali, vznikajú a budú vznikať medzi rôznymi koncepciami dobra a spravodlivosti, a tým prispieva k čo možno najstabilnejšiemu mierovému spoluzitiu v (post)moderných pluralitných spoločnostiach.

Realistický liberalizmus

Termín realizmus je využívaný v mnohým smeroch i v každodennom živote, ale čo mienime pojmom realizmus ako *terminus technicus* v rámci morálnej a politickej filozofie? Za posledné roky môžeme pozorovať, že mnohí filozofi a politickí teoretici dôrazne presadzujú nutnosť znovuoobjavenia "zabudnutej" tradície politického realizmu. Ich príspevky prilákali značnú pozornosť v rámci diskurzu politickej teórie, a tak akoby "uspeli" znovuzavedením termínu realizmus do súčasnej teoretickej debaty. Realizmus je tak v tomto kontexte chápaný ako politická filozofia, ktorá ponúka predovšetkým alternatívu k dominantnému modelu liberálnej teórie, ktorá je spojená najmä s prácou Johna Rawlsa.

Avšak realistický liberalizmus nepredstavuje homogénny smer, obsahuje pomerne zložité a rozmanité a čiastočne dokonca i protichodné palety argumentov, pojmov a textov. Čo však robí tento smer dôveryhodným je i skutočnosť, že sa používa ako spoločný opis, resp. sami autori sa tak vnímajú, čo relevantne zdôrazňujú častými odkazmi na notoricky klasických realistov ako Machiavelli či Hobbes. Samotní autori ako Raymond Geuss, John Grey, Bernard Williams, Glen Newey, John Horton, Richard Bellamy a ďalší, spoločne presadzujú skutočne realistickú perspektívu, ktorú možno označiť za tradíciu reflektujúcu povahu a podmienky politickej činnosti. Samozrejme, existuje celý rad relevantných aspektov realizmu, ktoré vyplývajú z aktuálnych diskusií. Galston (2010, s. 390 - 398) preskúmava neorealistickú filozofiu a hovorí o typických realistických predpokladoch. Politický realizmus je predovšetkým charakteristický vedomím "hlbokého nesúhlasu" ako najzákladnejšej podmienky politiky, a tak sa zameriava na najzákladnejšie podmienky sociálnej koordinácie a politickej stability. S ohľadom na základný fakt konfliktu a nesúhlasu ako prirodzenej podmienky sociálneho života ľudí, ktorých hodnoty dobrého života môžu byť nezlučiteľné či nesúmerateľné, hlavná výzva politiky z realistického hľadiska je vytvoriť a udržať poriadok, stabilitu a mier v spoločnosti.

Ako už bolo naznačené, politický realizmus je široký a pestrý, no najzreteľnejšie je jednotný v tom, čo odmieta. Konkrétne sa stavia do opozície k tomu, čo Geuss (2008, s. 9) označuje ako "ethics-first" pohľad či prístup, alebo inými slovami politický moralizmus, vysoký liberalizmus či liberálny moralizmus, ktorý politickú filozofiu začína identifikáciou etických princípov a následne zisťuje, ako ich dať do skutočných politických súvislostí.

Naopak realisti tvrdia, že politické myslenie musí začať s reálnou politikou. To však

neznamená, že by normatívne princípy nehrali žiadnu rolu. Podľa realistov, tieto princípy môžu byť presvedčivé iba v reakcii na konkrétne politické kontexty a problémy a sú nevyhnutne historicky a perspektívne viazané. Snaha liberálnych moralistov začať s etickými princípmi a následne ich aplikovať na politické problémy, vyúsťuje do irelevancií a narušania nášho chápania politickej praxe. Kým kritici realizmu vidia v ich myslení kapituláciu normatívnej teórie v prospech opisných prístupov v politike, realisti to vidia ako spôsob, ktorým politická filozofia bude naopak relevantnejšia a menej ideologická.

Naším cieľom však nie je na tomto mieste ponúknuť klasifikáciu mnohým aspektov realistického liberalizmu, ale pokúsime sa tento smer stručne vymedziť ako vierohodnú východiskovú platformu na obhajobu etickej neutrality, ktorá je v najväčšej miere zlučiteľná s dynamickou etickou pluralizáciou.

Realisti predpokladajú dichotómiu medzi sférou ľudskej činnosti, ktorá je regulovaná morálkou, a sférou politiky, ktorá vyžaduje vlastné normy. Presná povaha tejto dichotómie závisí na tom, či je tu prítomná viac či menej radikálna verzia autonómie politického. Podľa realistov nejde len o to, že morálka zo svojej podstaty nie je schopná riadiť politiku, ale že politický moralizmus redukuje politické problémy na záležitosti personálnej morálky, a tým vzniká priestor na obavy týkajúce sa spoločenského poriadku a stability. Morálka však môže byť úspešná, keď ovplyvňuje politiku ako každá iná ašpirácia, to ale neznamená, že má právomoc na vedenie politického správania rovnakým spôsobom, ako reguluje osobné správanie. A teda nie je schopná poskytnúť vhodný program pre opatrenia v oblasti, ktorá je tvorená nesúhlasom a kontraverziou.

Realistický liberalizmus nemožno spájať s čistým amoralizmom. Dokonca aj tí, ktorí podporujú radikálnejšiu verziu autonómie politiky, nepopierajú, že existuje určité spojenie medzi morálkou a politikou. Geuss (2008, s. 42) odkazujúc na Nietzscheho píše: "Etika je zvyčajne mŕtva politika: ruka víťaza v niektorých minulých konfliktoch sa naťahuje, aby sa pokúsila rozšíriť jej zovretie do súčasnosti a do budúcnosti. Naša minulosť je nevyhnutná časť toho, kto sme, a ktorú ignorujeme na vlastné nebezpečenstvo. Nemôžeme ju opustiť, i keby sme si to priali. Ale uznanie tejto potreby nám nedáva žiadny dôvod, aby sme si ju idealizovali."

Na rozdiel od idealizmu, realizmus považuje politiku za charakteristickú sféru, ktorá si vyžaduje vlastné hodnotiace štandardy. Takže realistická politická filozofia nemôže byť odvetvím aplikovanej etiky. (Geuss, 2008). Jej úlohou je určiť priestor pre vedenie politickej teórie v rámci analýzy skutočného zmyslu a účelu politiky v danom kontexte. To znamená, že vychádza z empirických analýz sociálno-politickej kultúry, a na tomto základe sa pokúša vytvoriť najvhodnejšie politické preskripcie, ktoré ako môžu tak ani nemusia byť tie, ktoré sú morálne optimálne *sub specie aeternitatis*.

V skutočnosti, väčšina realistov sa nestotožňuje s názorom, že môžeme determinovať, čo môže byť považované za morálne optimálne bez predchádzajúceho porozumenia a výkladu príslušného politického kontextu. Tento krok je motivovaný dvomi hlavnými argumentmi. Na jednej strane, možno uviesť podozrenie, že mnohé údajne etikou poháňané normatívne politické teórie sú späté s ideológiami. Na druhej strane, podľa realistov, v istom zmysle je

funkciou politiky práve prekonať naše nezhody o etike², čo vo výsledku hovorí, o nekompetentnosti etickej normatívnej politickej teórie. (Rossi, 2013).

Politickí moralisti sa zameriavajú najmä na spravodlivosť, v nemalej miere kvôli vplyvu Rawlsa. Realisti takúto intenzívnu koncentráciu odmietajú, a demonštrujú to tým, že "šošovka" spravodlivosti skresľuje naše pochopenie pre ostatné politické problémy. (Geuss, 2008, s. 70 - 76). Preto diskutovaným problémom v rámci realistického liberalizmu je presunutie ťažiska politickej teórie od spravodlivosti k legitimitě. Williams (2005, s. 3) poukazuje na to, ako hobbesovské chápanie konceptu politiky odhaľuje, že prvá politická otázka sa týka zaistenia poriadku, ochrany, bezpečnosti, dôvery a podmienok spolupráce. Otázka, ktorá je centrálna pre politickú teóriu znie: "Ktoré politické opatrenia môžu vyriešiť prvú politickú otázku a tiež splňať "základnú požiadavku legitimacy", t.j. nájsť riešenie prvej otázky, ktoré je istým spôsobom prijateľné pre tých, ktorých sa dotýka, a teda legitímne?"

Rozhodujúci koncept, ktorý určuje "to politické", predstavuje realistický záujem o legitimitu. Primárne etický problém v politike z realistického hľadiska nesúvisí s abstraktnou determináciou ideálov alebo princípov, ani s liberálnou kategóriou práva či spravodlivosti a ani, aspoň nie v prvom rade, s komprehenzívnymi ideálmi dobra. Legitimita z pohľadu realistov nie je o postojoch a presvedčeníach ľudí o výkone politickej moci, ale skôr o dôvodoch, na ktorých by výkon politickej moci mohol byť ospravedlniteľný.

Čo týmto realistický liberalizmus vyžaduje od občanov je požiadavka istého antiiluzionistického postoja, ako aj požiadavka špecificky demokratickej disciplíny myslenia, ktorá ale nie je založená na cynizme a ani nie na tradičnom chápaní "common sense" alebo "praktického rozumu" v klasickom zmysle termínov, ale skôr na špecifickom pochopení politického. Na tomto presvedčení sa zakladá realistická, politická etika zodpovednosti.

Vážnosť realistického liberalizmu spočíva i v tom, že si uvedomuje etickú dvojznačnosť akýchkoľvek snáh realizovať morálne ciele a ambície. V tomto kontexte sa dôležitou problematikou stáva to, ako sa vyrovnat' s touto nejasnosťou, a tak determinuje hranicu medzi politicko-etickým postojom prijímania a prevzatia zodpovednosti za nevyhnutne dvojznačný politický prostriedok medzi realizáciou morálnych cieľov a amorálnym postojom ospravedlniť akékoľvek prostriedky vedúce k politickému úspechu.

V podmienkach (post)moderných pluralitných spoločností je preto veľmi dôležité a oprávnené sa pýtať, prostredníctvom čoho by mala byť legitimita politického poriadku ustanovená. Resp. čo sa stáva východiskom, na ktorom môže byť ospravedlnený na jednej strane výkon politickej moci, na strane druhej, výsledok strategického pomeru súperiacich strán s nezlučiteľnými či nesúmerateľnými predstavami o dobre a spravodlivosti?

Modus Vivendi a kompromis

Tradične, myšlienka kompromisu bola spojená s požiadavkou ústupkov a s rovnováhou súperiacich síl. Aj keď toto spojenie nie je úplne neopodstatnené, prinajmenšom zanedbáva niektoré kľúčové aspekty, ktoré robia kompromis viac než len obyčajným súborom neochoty alebo zo strachu vyplývajúcich ústupkov. Aké sú tie opomínané kľúčové aspekty, ktoré predurčujú kompromis ako východisko pre riešenie hlbokých (morálnych i politických)

² Rossi (2013) v tomto kontexte etikou rozumie ako i koncepty spravodlivosti tak i koncepty dobra.

nezhôd a konfliktov v podmienkach (post)moderných pluralitných spoločností? Je možné kompromis zakladať na určitých morálnych kritériách alebo ide len o čisto pragmatickú či strategickú požiadavku na zabezpečenie stability a mierového spolužitia ľudí v spoločnosti? K čomu odkazuje kompromis v spojení s Modus Vivendi?³

Výzva a príťažlivosť MV ako alternatívy k mainstreamovej konsenzuálne založenej liberálnej legitimitě rezonuje v myslení realistických liberálov. Treba zdôrazniť, že to, čo je ich cieľom, nie je žiadna forma amoralizmu, ale skôr forma istého morálneho minimalizmu. Inými slovami, snažia sa nájsť priestor medzi amoralizmom a hlbokým normatívnym prekrývajúcim konsenzom. Čo ale rozumieme pod politikou MV? Tento prístup sa snaží vložiť na centrálné miesto rolu kontingencie a temporality v politickej teórii, a aj z tohto dôvodu kritizuje to, čo Galston (2007, s. 1) označuje za moralizmus, legalizmus a parochializmus liberálnej teórie.

Politika MV odkazuje k pôvodnej otázke legitimacy liberálnych režimov, teda k zaisteniu mieru, stability a predpokladov spolupráce medzi ľuďmi, bez toho aby daná legitimita predpokladala konečnú možnosť vykorenenia konfliktov pochádzajúcich z rôznych životných koncepcií dobra. Ako uvádza Barša (1995, s. 18), neutrálna pôda, na ktorej by sme všetci stáli a ktorá by naše úsilie harmonizovala, neexistuje. Politika je permanentný vyjednáváním o MV.

Podľa realistov samotnému pojmu MV v súčasnej politickej teórii najviac dlhuje John Rawls. Možná reakcia na Rawlsa, by mohla byť kladná v tom zmysle, že konsenzus o spravodlivosti je teoreticky stabilnejší, avšak v praktických podmienkach pluralitných spoločností sa zdá byť relevantnejší argument, že jednoducho takýto konsenzus nie je možný, neexistuje. Ako obhájiť stabilitu MV? MV môže byť akceptovaný predsa aj z morálnych (dobrých) dôvodov a ak je, tak dôsledkom toho je práve väčšia stabilita a snáď i potenciálna schopnosť pracovať na mierovom spolužití ľudí s rozdielnymi koncepciami dobra a spravodlivosti. Ako reflektuje Horton (2003, s. 22), MV nesmie byť chápaný bez morálneho rozmeru len ako nestabilná rovnováha síl, ako uvádza Rawls, MV predstavuje skôr mix morálky a sily. Podľa Hortona, politická teória MV neimplikuje, že politické opatrenia musia vyhovovať nejakým anticipovaným, filozoficky uprednostneným štandardom slušnosti alebo spravodlivosti. MV je skôr o snahe vyhnúť sa tým druhom "zla", ktoré robia prakticky nemožným akýkoľvek hodnotný život.

Takže aké sú dôvody prijať MV a čo je ich východiskom ak nie je možný (morálny) konsenzus (o spravodlivosti)?

V podmienkach hodnotového pluralizmu, konfliktov a hlbokých morálnych nezhôd, predstavuje MV alternatívu ku konsenzuálne založeným politickým teóriám, ktorá aby naplnila svoj účel, musí spĺňať určité kritériá. Niektoré z týchto kritérií vychádzajú, resp. sú zabudované do samotného pojmu kompromisu, ktorý si dáva za cieľ nájsť cestu k stabilite, poriadku, mierovému spolužitiu. V tomto kontexte sa budeme sústreďovať na otázku, čo kompromis znamená pre legitimitu MV z perspektívy realistického liberalizmu.

Všeobecne možno kompromis charakterizovať ako proces či výsledok rozhodovania

³ V nasledujúcej časti si po vzore odbornej literatúry, dovoľíme slovné spojenie Modus Vivendi označovať skratkou MV a to aj v prípadoch, kedy je použité ako adjektívum.

alebo vyjednávania, v ktorom zapojené strany zmenia princípy ich konania alebo cieľ voči inak rozdielnemu a nezlučiteľnému rozsudku v smere, ktorý aj keď akceptujú obe strany, pre žiadnu z nich nie je optimálny. V perspektíve realistického liberalizmu sa javí kompromis ako adekvátny kandidát v otázke legitimacy. Totižto v podmienkach hodnotového pluralizmu so všetkými jeho špecifickými vlastnosťami a konzekvenciami, sa zdá byť kompromis tou možnou dosiahnuteľnou cestou, než spoliehanie sa na "vznešené" ideály konsenzu. Práve tento problém, nemožnosť dosiahnuť konsenzu, je dôvodom, prečo sa MV z realistickej perspektívy javí tak atraktívne a relevantne.

Z pozície súčasného realistického liberalizmu, sa na kompromis ale nepozierame ako na proces alebo postup, ktorý vedie k vyriešeniu konfliktov, ale ide tu skôr o dôvody a motiváciu k jeho akceptácii, keďže zúčastnené strany sa samé podieľajú na výsledku. V tomto zmysle ide skôr o interné a nie externé kritérium. Dôvod pre túto voľbu je, že ak chceme dohodu vychádzajúcu zo zdrojov legitimacy, potom potrebujeme vedieť to, čo z dohody pre zúčastnené strany konkrétne a reálne vyplýva, aký bude mať výsledok kompromisu očakávané následky pre zúčastnené strany. V takomto zmysle, resp. v takejto situácii, toto interné kritérium kompromisu značí, že kompromis je chápaný ako dohoda, ktorú zúčastnené strany dodržiajú, pretože sú si vedomé toho, "čo je v hre".

Aká je to motivácia, resp. prečo sa nám MV a kompromis javí ako prakticky výhodnejší a snád' i (morálne) ospravedlniteľný voči konsenzuálne založeným teóriám? Stručne povedané, konsenzus vyžaduje istú formu súhlasu, schválenia podmienok dohody, zatiaľ čo pre kompromis je podstatná skutočná ochota dodržiavania týchto podmienok. V tomto zmysle možno intuitívne robiť rozdiel medzi "poslušnosťou" a dodržiavaním predpisov. Konsenzuálne založené ospravedlnenie vychádza z toho, že aj keď určitá dohoda nemusí reflektovať ich preferenciu, schvaľujú ju, pretože je to výsledok procesu, ktorého ciele a postupy uznávajú. Na druhej strane, dohoda schválená kompromisom je spätá s "vierou", že v súčasnej dobe je najviac dosiahnuteľné približovanie sa ich preferovanému výsledku, a že teda majú dôvod obhájiť to, na čom záleží. Je dôležité poznamenať, že opatrenie, ktoré je stanovené konsenzom je "ideálne", kým u kompromisu to neplatí. Konsenzus dokonca predpokladá, že konečné riešenie bude v prospech i ostatných, všetkých. Naopak kompromis necháva reakciu ostatných otvorenú.

Rozdiel medzi konsenzom a kompromisom ilustruje, prečo môže byť kompromis vnímaný ako základný kameň pre realistické teórie legitimacy. Politická teória z pohľadu realistov je zameraná na špecificky politické otázky, ktoré sú zo svojej podstaty konfliktné, a nie na idealistické potlačenie výkonu politickej sily konsenzom, ktorý formuje politiku externe prioritizáciou etických ideálov do politickej praxe. Inherentnou úlohou politickej teórie je zabezpečiť "jednoducho" mier, a to akceptáciou etického pluralizmu a akceptáciou politického usporiadania, ktoré je koncipované ako praktický výsledok motivácie vyjednávať a robiť kompromisy, čo odkazuje k temporalite a kontingencii.

Z realistickej perspektívy MV možno identifikovať kritiku Rawlsovoho prekrývajúceho konsenzu. Realistický liberalizmus odmieta predpoklad, že občania sa zhodujú na princípoch spravodlivosti. Ako uvádza Berlin (1997, s. 96) "... tak sa mi zdá, že je preukázateľne mylná viera, že v princípe sa dá nájsť nejaká jednotlivá formula, ktorá umožní, aby sa rozdielne ciele ľudí dali harmonicky realizovať." Realistický liberalizmus tak navrhuje alternatívny cieľ

politiky, ktorým je kompromis so svojimi pragmatickými i morálnymi aspektmi. Domnievame sa, že v podmienkach (post)moderných pluralitných spoločností, sú viac než relevantné dôvody pre MV, ktorý je založený na kompromise, pretože sa tak spája politika s povinnosťou vzájomného rešpektu a tiež so starosťou o spoločné dobro. Ak slobodu človeka chápeme v jeho reálnej možnosti konať, tak potom najviac stratia len tí, ktorí vďaka svojej zaujatosti, predsudkom či "slepote" odmietajú robiť kompromisy.

S uvedenou myšlienkou budeme pokračovať v nasledujúcej časti, keď sa zameriame na ospravedlnenie etickej neutrality štátu ako MV argumentu, ktorého východisko nie je konsenzus, ale kompromis, a tým sa javí ako najlepšia možná alternatíva vyrovnávajúca sa etickou pluralizáciou. Pretože ako píše Barša (1995, s. 18), "Liberálna politika v situácii radikálnej plurality by mala spočívať na systéme postupov a stratégií pre umocňovanie slabších, aby aj ich hlas mohol zaznieť vo výslednej kakofónii."

Modus Vivendi dohoda. Ospravedlnenie etickej neutrality z perspektívy realistického liberalizmu

V podmienkach (post)moderných pluralitných spoločností sa javí MV založený na kompromise ako reálnejšie a efektívnejšie riešenie konfliktov, ktoré vznikajú z dynamickej etickej pluralizácie, a teda nezhôd o morálnych otázkach o dobre a politických otázkach o spravodlivosti.

Vzhľadom na fakt hodnotového pluralizmu, štát musí pôsobiť ako mediátor medzi protichodnými záujmami a etickými koncepciami, čo odkazuje k legitimize MV. Keďže prekrývajúci konsenzus o princípoch spravodlivosti nie je možný, pretože nie je možné umlčať komprehenzívne koncepty dobra vo verejnej sfére, neodmysliteľnou súčasťou politickej reality je stret hodnôt, čo je hlavnou výzvou MV. Nejde totiž o definitívne rozriešenie alebo skončenie konfliktov s víťazstvom určitej hodnoty alebo hodnôt, ako napr. princípov spravodlivosti.

MV pôsobí ako aplikácia hodnotového pluralizmu do politickej praxe, a teda predpokladá etickú neutralitu štátu ako stratégiu hľadania nie "univerzálne najlepšieho", ale najlepšieho reálneho sveta. Ospravedlnenie etickej neutrality štátu chápeme v tomto kontexte, ak ju ponímame ako MV dohodu založenú na kompromise. Keďže ako píše aj Berlin (1997, s. 97), "To, že človek nemôže mať všetko je nutnou, a nie náhodnou pravdou."

Gaus (2003, s. 59) uvádza, že dohoda X, ktorá predstavuje etickú neutralitu štátu, je MV medzi stranami A a B len za nasledujúcich okolností:

1. X presadzuje záujmy, hodnoty a ciele ako strany A tak i B;
2. X nedodáva ani A a ani B všetko, čo žiadajú;
3. výsledok a teda rozdelenie ziskov je sprostredkované kompromisom, lebo je možné predpokladať ako "blízko" je A alebo B k maximálnej X;
4. strana A i strana B sa zhodujú, že X je závislé na ďalšom ich vyhodnocovaní s predpokladom, že X je najreálnejšie riešenie, ktoré môžu získať.

Aké sú dôvody a motivácia verejne ospravedlniť etickú neutralitu ako MV dohodu z pozície realistického liberalizmu? Domnievame sa, že v tomto kontexte je možno hovoriť o troch

druhoch dôvodov pre ospravedlnenie takto chápanej etickej neutrality. Etická neutralita ako MV dohoda sa zakladá na epistemologických, morálnych a pragmatických dôvodoch.

Možno vychádzať z istého skeptického argumentu, ktorý hovorí o tom, že je nemožné vedieť, aké koncepcie dobra a spravodlivosti sú najlepšie. Hodnotový pluralizmus je zdrojom rozdielnych ideálov, ktoré podporujú legitímny nesúhlas, ako základnú črtu života. Z tohto dôvodu musí štát ostať neutrálnym. "Epistemologická absencia" značí, že nevieme, aké koncepcie života sú najlepšie, a tak politické rozhodnutia sú istým spôsobom "nedokonalé". Najadekvátnejší politický systém predstavuje akýsi neutrálny prostredník medzi mnohými súperiacimi, nezlučiteľnými či nesúmerateľnými hodnotami, a tak aby štát zaobchádzal s rôznymi koncepciami dobra s rovnakým rešpektom, musí byť neutrálny. Isté non-neutrálne politické rozhodnutia môžu predstavovať neakceptovateľné riziká útlaku a nestability.

Následne je možné domnievať sa, že etická neutralita ako MV dohoda má istú nešpecifickú inštrumentálnu hodnotu, a je tak základným predpokladom nášho konania, všetkých našich "projektov" a slúži aj na dosahovanie iných dobier. Ale má i špecifickú inštrumentálnu hodnotu, pretože predstavuje nevyhnutný predpoklad kooperácie a mierového spolunažívania ľudí s rôznymi etickými predstavami. Ospravedlnenie etickej neutrality ako MV dohody umožňuje zúčastneným stranám dosiahnuť svoje preferencie v maximálnom možnom merítku, vďaka kompromisu sú najbližšie k tomu, čo žiadajú, k najlepšiemu možnému výsledku.

Pragmaticko-morálne dezideratum ospravedlnenia etickej neutrality z pozície realistického liberalizmu reflektuje diskurzívny a dynamický MV. Invison (2002, s. 84 - 85) takýto MV charakterizuje nasledovne: zúčastnené strany sú motivované dodržiavať politické normy, ak je to v ich záujme a to v prípade, pokiaľ na jednej strane ich záujmy implikujú aj morálne požiadavky, a na druhej strane ak to, čo je chápané ako spravodlivé alebo rozumné je vnímané "nekompletné", a teda je viazané s prítomnou konšteláciou diskurzov vo verejnej sfére.

Pretože ako píše Mouffe (2005, s. 121), "Nikto nie je vyjadrením univerzálnej morálky". Je zrejmé, že na otázky typu: "Ako majú/by mali ľudia žiť?" alebo "Čo majú/by mali robiť?" existuje mnoho legitímnych odpovedí, nie jedna správna a mnoho nesprávnych. "Ľudia nakoniec volia medzi konečnými hodnotami, volia tak ako volia, pretože ich život a myslenie sú determinované morálnymi kategóriami a pojmami, ktoré sú každopádne po značný úsek času a priestoru, súčasťou ich bytia a myslenia a zmyslu ich vlastnej identity, súčasťou toho, čo z nich robí ľudí." (Berlin, 1997, s. 95 - 96). A tak je konflikt o definíciu hodnôt nevyhnutný. Práve konflikt či už potenciálny alebo skutočný, hodnôt morálnych alebo politických, podkopáva utopistickú víziu morálnej a politickej dokonalosti, resp. víziu monistického výkladu sveta.

Akceptáciou diskurzívneho a dynamického MV vyplýva, že štát voči rôznym komprehenzívnym koncepciám dobra musí byť neutrálny, avšak ospravedlnenie nie je ideálne/univerzálne, ale je výsledkom sociálnych a historických bojov, do ktorých sa zapájajú reálni ľudia so svojimi rozdielnymi preferenciami, koncepciami dobra a pod. Ospravedlnenie nie je zakotvené v akejsi abstraktnej sade "správnych princípov", ale na motivácii členov spoločnosti dohodnúť sa pomocou kompromisu, prostredníctvom sociálnej a politickej spolupráce a mocenských štruktúr, čo nás stále utvrdzuje o bytostne konfliktnej povahe

politiky, a tým etická neutralita ako MV dohoda ostáva istým spôsobom podmienená a s "otvoreným koncom".

V podmienkach (post)moderných pluralitných spoločností, ospravedlnenie etickej neutrality ako MV dohody teda na jednej strane zohľadňuje reálne uskutočniteľný politický rámec, ktorý reflektuje preferencie občanov, na druhej strane zdôrazňuje, že zachovanie legitímnej sily musí byť bez porušovania osobnej autonómie zúčastnených strán. Pretože bez nejakej formy "spoločného morálneho horizontu" by nebolo možné stanoviť určité limity rôznym etickým koncepciám, predsa, "totálna sloboda pre vlky je smrťou pre jahňatá." (Berlin, 1991, s. 12).

Ak chápeme etickú neutralitu ako MV dohodu založenú na vyjednávaní a kompromise, dôraz je kladený na konštrukciu a artikuláciu záujmov a preferencií zúčastnených strán. Z pozície realistického liberalizmu tak nejde o špecifikáciu normatívnych podmienok a základov diskurzu, ale o motiváciu vstúpiť do verejného diskurzu, keďže prvok nesúhlasu predstavuje empirickú charakteristiku politického života a tiež konštitutívnu charakteristiku (post)moderných spoločností.

Etická neutralita v tomto kontexte vyžaduje, aby občania prejavili určitú "schopnosť a ochotu spochybňovať politickú autoritu a vstupovať do verejnej debaty o záležitostiach verejnej politiky. (...) Musia uvádzať dôvody pre svoje politické požiadavky, nie len vyjadrovať preferencie alebo vyhrážky." (Kymlicka, 2002, s. 289).

Ľudia sa nemôžu vzdať, resp. nemôže im byť odoprené strategické konanie či vyjednávanie. V podmienkach (post)moderných pluralitných spoločností je zásadnou úlohou vytvoriť priestor pre nesúhlasné etické koncepcie a podporovať inštitúcie, v ktorých sa tento nesúhlas môže adekvátne vyjadriť. Totižto verejná ospravedlniteľnosť práva a inštitúcií predstavuje hodnotu, ktorú ľudia prijímajú, lebo keď sú zákony verejne ospravedlniteľné, sú ospravedlniteľné z perspektívy osôb, od ktorých sú závislé.

V prípade, ak jedna strana zastáva určitú koncepciu dobra, dobrého života a pod., musí ju obhájiť verejne. Verejný diskurz tak predstavuje určitý stret a konfrontáciu rôznych etických koncepcií, ktoré vstupujú do procesu vyjednávania s vedomím nemožnosti konsenzu, s vedomím nutnosti dohodnúť sa prostredníctvom kompromisu, aby každá strana vyťažila reálne maximum, a s vedomím pragmaticko-morálnych požiadaviek zúčastnených strán.

Ospravedlnenie etickej neutrality ako MV dohody chápeme z aspektu realistického liberalizmu ako perspektívu, ktorá poskytuje platformu pre konkurujúce si konfliktné etické koncepcie. Rôzne etické koncepcie zohrávajú dôležitú úlohu v rámci politickej praxe. Totižto ak sú isté politické povinnosti zbavené akéhokoľvek morálneho rozmeru, sila, ktorá ich robí presvedčivými, ostáva nejasná. To, že ľudia sú občanmi určitej spoločnosti predstavuje súčasť akejsi fenomenológie našej morálno-politickej skúsenosti.

Ospravedlnenie harmonizačného opatrenia je vždy podmienené inherentnými mocenskými štruktúrami v spoločnosti a rozsah týchto harmonizačných opatrení je definovaný pomocou kompromisov v rámci konkrétnych podmienok v danej situácii. Etickú neutralitu ako MV dohodu chápeme s ohľadom na partikulárne svetonázory, ktorých koexistencia je konfliktná, a tak mocenské štruktúry a inštitúcie v spoločnosti musia takýto stret hodnôť riešiť pragmatickou, neutrálnou cestou.

Výsledkom je spoločnosť, ktorá je "riadená" určitým "novým" typom etickej

neutrality, ktorú ale nechápeme ako obmedzovanie rozporných etických koncepcií, ale ako hľadanie možnosti, perspektívy ich sprostredkovania do verejného diskurzu, ktorý tak obohacujú.

Záver

Idea etickej neutrality štátu vzbúďa z tzv. faktu plurality alebo hodnotového pluralizmu, pre ktorý je v podmienkach súčasných spoločností príznačná radikálna pluralita, nezlučiteľnosť, inkomensurabilita hodnôt a permanentná možnosť konfliktu medzi nimi, medzi etickými koncepciami dobra, dobrého života, svetonázormi, životnými štýlmi a pod. a politickými otázkami o spravodlivosti.

Pre hodnotový pluralizmus je príznačná potreba voľby, no neposkytuje nám žiadny návod k tomu, ako by sme sa mali rozhodnúť. Treba ale zdôrazniť, že automaticky spájať hodnotový pluralizmus s relativizmom by bolo chybou. Určitá non-relativistická požiadavka je nevyhnutná, pretože bez nej by nebolo možné zabezpečiť určitú minimálnu úroveň morálnej „slušnosti“ pre jednotlivca alebo spoločnosť ako celok.

Ako ale zabezpečiť túto minimálnu úroveň? Ako sa vyrovnat' s konzekvenciami vyplývajúcimi z reality hodnotového pluralizmu v rámci vzťahu človek – spoločnosť, občan – štát? Napriec morálno-politickým spektrom môžeme sledovať snahy implikujúce diferentné argumentácie o povahe hodnôt, ktoré participujú na spravodlivom usporiadaní spoločnosti. No ak existuje neredukovateľná diverzita hodnôt, ktoré môžu vstupovať do konfliktov a niektoré sú inkomensurabilné v zmysle, že sú neporovnateľné, nemerateľné alebo neusporiadateľné, existuje ešte nejaký zastrešujúci štandard alebo prístup, ktorý tieto konflikty vyrieši? A je vôbec reálne, aby boli konflikty vyriešené definitívne?

V tomto článku sme sa pokúsili predstaviť argumenty v prospech realistického chápania etickej neutrality, ktorá je vymedzená ako Modus Vivendi dohoda. Predstavuje tak alternatívu ku konsenzuálne založeným formám etickej neutrality a svoje ospravedlnenie zakladá na požiadavke mierového spolužitia bez určitého konečného konsenzuálne založeného univerzaliticko-racionálneho riešenia, ktoré by determinovalo trvalý vzťah štátnej autority k etickým otázkam o dobre a politických otázkam o spravodlivosti. Etická neutralita štátu z pohľadu realistického liberalizmu rešpektuje náhodnosť a premenlivosť spôsobenú pluralizmom, vymedzuje sa proti abstraktnému a apolitickému legalizmu, a tak predstavuje požiadavku, ktorá sa javí ako najpragmatickejšia a najkompatibilnejšia so súčasným hodnotovým pluralizmom. Etická neutralita štátu z pohľadu realistického liberalizmu sa nezakladá na (morálnom) konsenze, ale strategicky na vyjednávaní a kompromise, a zakladá sa ako na pragmatických, tak i morálnych dôvodoch. Reflektuje tak možnosť pre motiváciu ľudí, občanov, ktorí majú potrebu vyjadriť a obhájiť svoje preferencie pred ostatnými, pred štátom, aby vierohodne obohatili videnie sveta v jeho rozmanitosti a pestrosti. Je možné domnievať sa, že etická neutralita ako Modus Vivendi dohoda podporuje najstabilnejšie mierové spolunažívanie v podmienkach (post)moderných pluralitných spoločností a ponúka tak reálnu perspektívu vyjadriť "krásu" hodnotového pluralizmu.

Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda: doc. PhDr. Peter Korený, PhD.

Príspevok je výstupom riešenia projektu UGA I-17-212-02 Spory o etickú neutralitu právneho štátu v podmienkach moderných pluralitných spoločností.

Použitá literatúra

1. BARŠA, P. 1995. *Tři liberalismy v současné angloamerické filosofii*. In Reflexe, [on line]. 1995. Dostupné na: <http://www.reflexe.cz/File/Reflexe%2013/barsa-liberalismy.pdf>
2. BARŠA, P. 2007. *Síla s rozum. Spor realismu a idealismu v moderném politickém myšlení*. Praha: Filosofia, 2007. 430 s. ISBN 978-80-7007-256-1.
3. BERLIN, I. 1991. *The Pursuit of the Ideal*. In: *The Crooked Timber of Humanity*. London: Fontana Press, 1991. ISBN 97880691155939. s. 1 - 19
4. BERLIN, I. 1997. *Dva pojmy svobody*. In: *Současná politická filosofie*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN 80-86005-60-7. s. 47 - 99
5. GALSTON, W. 2007. *Pluralism and civic virtue*. In: *Social Theory and Practice*, 33 (4), 2007. ISSN 2154 - 123X. s. 625 - 635.
6. GALSTON, W. 2010. *Realism in political theory*. In *European Journal of Political Theory*, 9 (4), 2010. ISSN 1741-2730. s. 385 - 411.
7. GAUSS, J. 2003. *Liberal Neutrality: A Radical and Compelling Principle*. In: *Perfectionism and Neutrality*. [on line]. 2003. Dostupné na: <http://www.gaus.biz/GausOnNeutrality.pdf>
8. GEUSS, R. 2008. *Philosophy and Real Politics*. Princeton: Princeton University Press, 2008. 126 s. ISBN 978-0-691-13788-9.
9. HORTON, J. 2003. *Rawls, Public Reason and the Limits of Liberal Justification*. In: *Contemporary Political Theory*, 2 (1), 2003. ISSN 1476-9336. s. 5 - 24.
10. IVISON, D. 2002. *Postcolonial Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 226 s. ISBN 9780521527514.
11. KORENÝ, P. *Pluralism of Good - life forms, Tolerance and Ethical State Neutrality*. In: *Contemporary Images of Good*, Krakow: Wydawnictwo Aureus, 2015. ISBN 978-83-60741-76-4. s. 113 - 134.
12. KYMLICKA, W. 2002. *Contemporary Political Philosophy*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2002. 512 s. ISBN 9780198782742.
13. MOUFFE, CH. 2005. *On the Political (Thinking in Action)*. New York: Routledge, 2005. 144 s. ISBN 978-0415305211.
14. ROSSI, E. 2013. *Consensus, compromise, justice and legitimacy*. In: *Critical Review of International Social and Political Philosophy* [on line]. 2013. Dostupné na: http://www.academia.edu/2178398/Consensus_Compromise_Justice_and_Legitimacy_-_Critical_Review_of_International_Social_and_Political_Philosophy
15. WALDRON, J. *Liberal Rights: Collected Papers 1981 - 1991*. Cambridge University Press, 1993. 496 s. ISBN 0-521-43024-0.
16. WILLIAMS, B. 2005. *In the Beginning Was the Deed: Realism and Moralism in Political Argument*. Princeton University Press, 2005. 200 s. ISBN 978-0691124308.